

Käyttöjärjestelmät II

VUOROTTAMINEN YKSI CPU Stallings, Ch 9 [Stal 05]

Mitä KJ-I:ssä / KJ-II:ssä?

KJ-I

- n Ready-jono, valitse ensimmäinen
- n Aikaviipaleteknikka (round-robin)
- n Prioriteetitkin mainittiin

Seuraavaksi KJ-II:ssä

- n Vuorottamisen tasot
- n CPU:n vuorottamisalgoritmeja
- n Vuorottaminen UNIXissa
- n Yhden CPU:n ympäristössä (Ch 9) luento 7
- n SMP:ssä ja reaaliaikajärjestelmissä (Ch 10) luento 8

Vuorottamisympäristöt, työkuorma

- n **Eräajo**
  - u ajetaan vaikkapa yöllä
  - u työn koko osataan arvioida
    - esim. ajetaan joka yö, viikottain, kuukausittain
  - u tapahtumaohjattu vuorottaminen OK
    - kunhan kaikki saadaan tehtyä
- n **Interaktiivinen**
  - u käyttäjä odottaa vastausta, nopea vastaus hyvä
  - u vuorottajalla ei harmainta aavistusta työn kestosta
  - u aikaviipaleteknikka
- n **Reaaliaika**
  - u aikarajat
  - u ohjelmoijakin miettii suorituskykyä ja milloin KJ saa suoritusvuoron

Avoin ja suljettu työkuorma

- n **Deterministinen (suljettu) työkuorma**
  - u kaikki prosessit tunnetaan
  - u heräämistäajuuudet tunnetaan
- n **Avoin työkuorma**
  - u prosessien joukko vaihtelee ulkoisten tapahtumien perusteella
- n **Heterogeeninen työkuorma**
  - u deterministinen + avoin
    - esim. lennon valvonta, lentopintojen ohjaus
    - "arriving missiles" –poikkeus?
      - vai deterministinen joka 100 ms?
  - u eräajo + interaktiivinen + reaaliaika
  - u miten sovittaa yhteen
    - jääkö avoimille reaaliaikatöille "tarpeeksi" aikaa?
    - jääkö KJ:lle tarpeeksi aikaa?

Tavoitteita: laatu

Tbl 9.2 [Stal05]

- n **Samanarvoisille prosesseille sama palvelu**
- n **Priorisointia saa harrastaa**
  - u turvakontrolli vs. palkanlaskenta
  - u KJ prosessit vs. käyttäjän sovellukset
  - u reaaliaika prosessit vs. muut
- n **Interaktiiviset vs. eräajojärjestelmät**
- n **Vastausaika (response time)**
  - u työ annettu, milloin saadaan vastaus?
- n **Läpimenoaika (turnaround time)**
  - u työtä per aikayksikkö
- n **Ennustettavuus (predictability)**
  - u "ei sen näin pitkään pitäisi kestää"
  - u roskien keruu, muu kj-hallinto

Linux 2.6
O(1) vuoronanto

Tavoitteita: suorituskyky

Tbl 9.2 [Stal05]

- n **Ota järjestelmästä mahdollisimman paljon irti**
  - u pidä CPU ja erityisesti I/O-laitteet tuottavassa työssä
    - korkea käyttöaste (CPU utilization)
  - u tärkeää moniajojärjestelmissä
- n **Tehokas ja reilu CPU:n käyttö**
  - u läpimenoaste, läpimenoaika (throughput, work flow)
  - u läpimenoaika (turnaround time, response time)
- n **Reaaliaikajärjestelmä pysyy aikataulussa**
  - u deadlineen ylitys voi olla harmillista tai vaarallista
    - kuvassa on häiriö, ääni/kuva epäsynkronisia
    - potilas kuolee, lentokone tippuu, ...

Käyttöjärjestelmät II

MILLOIN VUOROTETAAN?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

7

Milloin?

Fig 9.2 [Stal05]

Fig 9.3 [Stal05]

- n **Long-term** [systeemiin?]
  - u otetaanko uusi prosessi suoritettavaksi?
  - u mahtuuko muistiin? riittääkö swap-tila?
- n **Medium-term** [muistiin?]
  - u milloin (heittovaihdettu) prosessi muistiin?
  - u vapaata muistia?
  - u moniajoaste?
- n **Short-term** [suorittimelle?]
  - u mille prosessille annetaan CPU?
- n **I/O** [I/O-laitteelle?]
  - u minkä prosessin I/O pyyntö palvellaan ensin?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

8

Long-term Scheduling

Fig 9.2 [Stal05]

- n **Otetaanko uusi työ suoritettavaksi?**
  - u milloin työstä tulee prosessi?
  - u saako koneeseen luoda uuden istunnon?
- n **Ratkaisevaa: moniajoaste** [medium term?]
  - u paljon prosesseja à kukin saa harvoin CPU:n
  - u jos vähän muistia, niin onko parempi odottaa "long term" vai "medium term"? [Fig 9.3 [Stal05]]
  - u pyritään takaamaan riittävän tasokas palvelu
  - u sopiva suhde: CPU- ja I/O-sidonnaiset työt?
- n **Milloin?**
  - u joku prosessi päättynyt
  - u CPU:n käyttöaste pudonnut
- n **Mikä?**
  - u First-Come-First-Served (FCFS)
  - u joskus prioriteetteja: esim. työn koko, I/O-sidonnaisuus

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

9

Medium-Term Scheduling

Fig 9.2 [Stal05]

- n **Liittyy heittovaihtoon** [Fig 9.2 [Stal05]]
  - u sisäänheiton ajoitus
  - u prosessi tilassa Suspend&Ready tai Suspend&Wait
- n **Milloin muistiin?**
  - u CPU:n käyttöaste laskenut
  - u vapaata muistitilaa runsaasti
- n **Mikä muistiin?**
  - u koko (eli odottavan prosessin muistitarve)
  - u ulosheittoaika (eli odotusaika levyllä)
  - u prioriteetti
- n **Mikä muistista pois?**
  - u ei sellainen, jolla tärkeä resurssi hallussa
    - kriittinen vaihe?
  - u ei KJ prosessi?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

10

Short-Term Scheduling

Fig 9.2 [Stal05]

- n **CPU:n vuorottaminen** (scheduling, dispatching)
  - u yleisterminä vuorottaminen tarkoittaa juuri tätä
- n **Selvästi yleisempi kuin edelliset**
- n **Milloin?**
  - u keskeytyksen yhteydessä
    - jokainen keskeytys ei aiheuta vuorottamista
- n **Kun nykyprosessin kyky käyttää suoritinta mennyt**
  - u joutui Blocked-tilaan: I/O, synkronointi, poissulkeminen
  - u poikkeustilanne
  - u prosessi käyttänyt oman aikaviipaleensa
- n **Suuremman prioriteetin työ valmis etenemään**
- n **Kenelle vuoro seuraavaksi?**

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

11

Käyttöjärjestelmät II

PRIORITEETTI

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

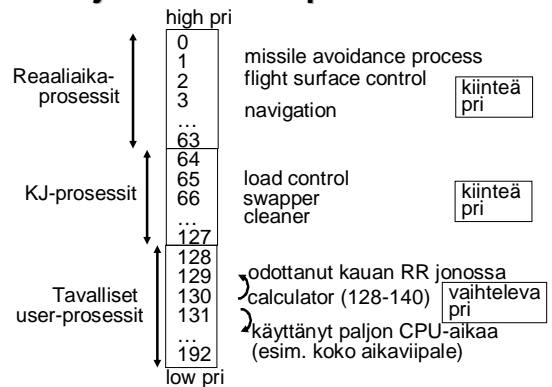
12

Prioriteetti

- n Suuremman prioriteetin prosessit ensin
  - u prioriteetti PCB:ssä / TCB:ssä
- n Kullakin prioriteetilla oma Ready-jono
  - u lisää aina loppuun
  - u haku voi kestää, kun monta jonoa
- n Vs. yksi yhteinen Ready-jonossa
  - u prioriteetti määrää paikan
  - u nopea haku (vain yksi jono)
  - u lisäys prioriteetin mukaiseen paikkaan
    - F voi olla turhan monimutkaista eli hidasta
- n Nälkiintymisvaara
  - u vaihteleva prioriteetti torjuu nälkiintymisen?
    - F prosessin ikä
    - F suoritushistoria
    - F vaihtelun rajat?

Fig 9.4 [Stal05]

Kiinteä ja vaihteleva prioriteetti

Milloin vuorotus aktivoituu?

- n Nonpreemptive
  - u tapahtumaohjattu vuorottaminen
  - u prosessi suorituksessa, kunnes se päättyy tai joutuu palvelupyynnönsä vuoksi blocked-tilaan
  - u suoritusaikana voi silti olla keskeytyksiä ja KJ työtä!
    - F scheduler ei aktivoitu
      - paitsi ehkä KJ-prosesseille?
- n Preemptive
  - u keskeyttävä vuorottaminen
    - F prosessi ei voi nälkiinnyttää muita
  - u suoritus keskeytetään ja prosessi Ready-tilaan, vaikka voisikin käyttää suoritinta
    - F aikaviipaleteknikka
    - F suuremman prioriteetin prosessi tuli Ready-jonoon
- n pre-empt: mennä edelle, ottaa itselleen etuoikeuden nojalla

Käyttöjärjestelmät II

CPU:N VUOROTTAMIS- ALGORITMEJA

Algoritmit

- n First-Come-First-Served FCFS
- n Round Robin RR
- n Virtual Round Robin VRR
- n Shortest Process Next SPN
- n Shortest Remaining Time SRT
- n Highest Response Ratio Next HRRN
- n Multilevel Feedback feedback

- n Fair Share Scheduling FSS

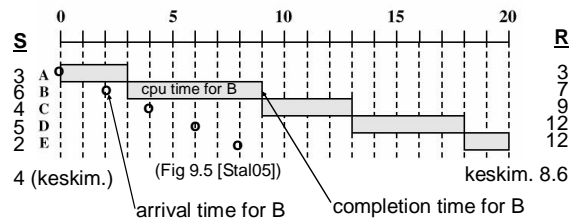
Esimerkkiprosessit

Process	Arrival Time	Service Time
A	0	3
B	2	6
C	4	4
D	6	5
E	8	2

(Tbl 9.4 [Stal05])

- n Service Time = CPU:ssa kulutettu aika
- n Esimerkeissä ei mietitä IO:n vaikutusta

FCFS – First Come First Served

- Eräajo, tapahtumaohjattu, ei prioriteetteja
- Uusi prosessi Ready-jonon hännille Tbl 9.4 [Stal05]
- Kun prosessi luopuu CPU:sta, vuorota seuraava
- Ketä suosii? Ketä ei?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

19

FCFS – First Come First Served

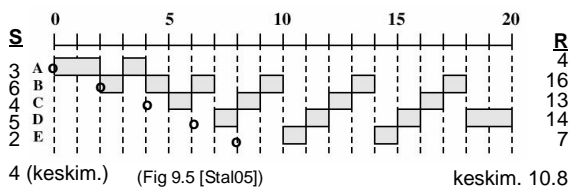
- Läpimenoaika Fig 9.5 [Stal05]
  - riippuu suoritussjärjestyksestä, muiden koosta sekä CPU-sidonnaisuudesta
- Pienikin prosessi voi joutua odottamaan
  - läpimenoajasta valtava osa odotusta
- Suosii CPU-sidonnaisia
  - muille voi tulla pitkä odotusaika
  - I/O-laitteet ehkä turhaan jouten
    - I/O kuitenkin pullonkaula
- Järkevää ottaa mukaan prioriteetit
  - prioriteetin perusta?
    - prosessin koko (suoritin aika)?
    - I/O-sidonnaisuus?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

20

RR – Round Robin

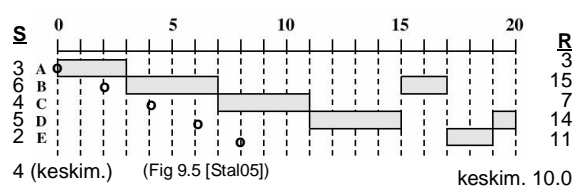
- Aikaviipaletekniikka ($q=1$), keskeytyvä (preemptive)
- Kukin Ready-prosessi saa vuorollaan aikaviipaleen
- Vuorottaminen, kun viipale käytetty tai kun prosessi joutuu Blocked-tilaan

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

21

RR – aikaviipaleen vaikutus

- Aikaviipaletekniikka $q = 4$
  - prosessin vaihtoaikaa ei huomioitu!
- Suosiiiko pitkä aikaviipale cpu- vai I/O-sidonnaisia?
- Suosiiiko pitkä aikaviipale lyhyitä vai pitkiä töitä?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

22

RR – Round Robin

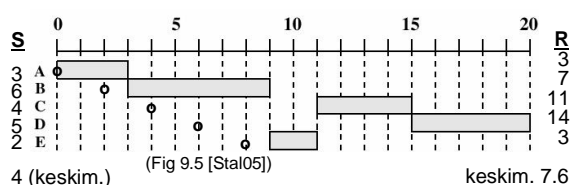
- Aikaviipaleen pituus Fig 9.5 [Stal05]
  - lyhyt: prosessin vaihdot vievät CPU-aikaa
  - pitkä: interaktiivisen työn vastausaika lyhyt, jos yksi aikaviipale riittää
- Suosii hieman CPU-sidonnaisia
  - I/O-sidonnainen ei ehkä käytä koko viipaletta
  - I/O-sidonnainen saa suhteessa harvemmin CPU:n
    - miksi?
- Virtual RR
  - ready-jonon apujono (Auxiliary Ready Queue), jonne I/O-odotuksesta
    - prioriteetti I/O sidonnaisilla Fig 9.7 [Stal05]
  - aja ensin apujonossa olevat prosessit
  - aikaviipale vain edellisellä kerralla käyttämättä jäänyt osa, sitten normaaliin Ready-jonoon

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

23

SPN – Shortest Process Next

- Tapahtumaohjattu (siis non-preemptive)
- Vuorota se, joka käyttää lyhimmän ajan CPU:ta kerrallaan
  - I/O-sidonnaiset ensin
  - mistä tietää?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

24

SPN – Shortest Process Next

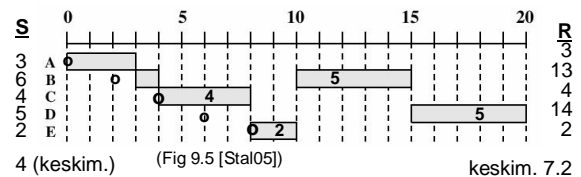
- n **Nälkiintymisvaara**
  - u iso jää aina pienten jalkoihin
- n **Isojen läpimenoaika vaikea ennustaa**
- n **Erätyö: käynnistäjä arvioi työn kestoajan**
  - u jos työ laitettiin väärään eräajoluokkaan, KJ saattaa katkaista työn
    - F miksi? (kulutti liikaa aikaa estimaattiin nähden)
    - F käynnistettävä uudelleen isompien luokassa
- n **Interaktiivinen: KJ laskee keskim. CPU:n käyttöaikaa**
  - u painottaa viimeksi havaittuja aikoja (T_{n-1})
  - u estimoi $S_n^{estim} = \alpha T_{n-1} + (1 - \alpha) S_{n-1}^{estim}$ esim $\alpha = 0.8$
- n **Ei sovellu osituskäyttöympäristöön**

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

25

SRT – Shortest Remaining Time

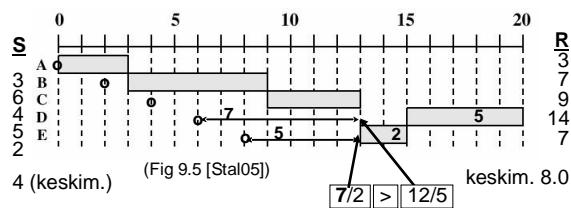
- n **Aikaviipaleversio edellisestä (keskeytyvä)**
  - u tilanne arvioidaan uudelleen joka aikaviipaleelle
- n **Arvioitava prosessin jäljellä oleva ajantarve**
- n **Ei sovi interaktiiviseen ympäristöön**

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

26

HRRN – Highest Response Ratio Next

- n **Tapahtumaohjattu (siis non-preemptive)**
- n **Minimoi läpimenoaika (huomioi historia)**
- n **Vuorota se, jolla huonoin suhteellinen vasteaika, ts. se, jolla suurin suhdeluku:**

$$\text{response ratio} = \frac{\text{time spent waiting CPU} + \text{expected service time}}{\text{expected service time}}$$

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

27

HRRN – Highest Response Ratio Next

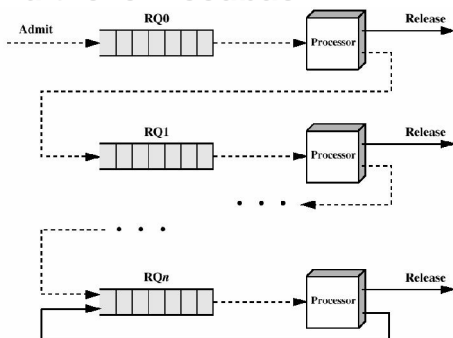
- n **Suosii hieman lyhyitä töitä**
  - u ei silti nälkiintymisvaaraa
- n **Dynaaminen prioriteetti**
  - u ready-jonossa odottelu kasvattaa prioriteettia
- n **Jäljellä olevaa aikaa ei voi tietää**
  - u arviot menneisyyden perusteella
  - u käyttäjän antama arvio työn koosta
    - F ei sovi interaktiiviseen ympäristöön

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

28

Multilevel Feedback

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

29

Feedback

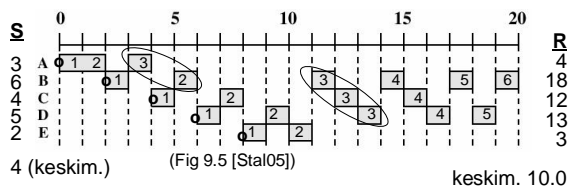
- n **Dynaaminen prioriteetti**
  - u 'Rankaisee' pitkään pörränneitä prosesseja, aikaviipaloitu
- n **Useita Ready-jonoja**
  - u RQ0: pura aikaviipaleittain, FCFS, siirrä seuraavaan jonoon
  - u RQ2..RQn-1: pura aikaviipaleittain, FCFS, siirrä seuraavaan jonoon
  - u RQn: pura aikaviipaleittain, RR, pidä samassa jonossa
- n **Prosessi kulkeutuu lopulta RQn-jonoon, josta se aikanaan valmistuu**
- n **Nälkiintymisvaara**
  - u vuorottaa alemmassa jonossa olevat aina ensin
- n **Useita variaatioita**
  - u esim. alemmissa jonoissa pitempi aikaviipale (esim. 1, 2, 4, ...)
  - u palaa blocked-tilasta samaan jonoon

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

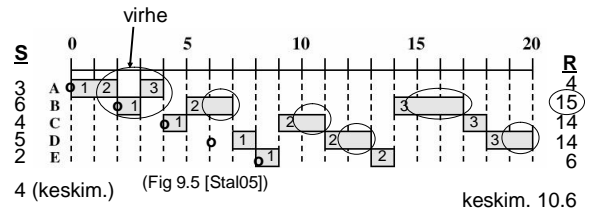
30

Feedback $q=1$

- n Jonot $RQ_0, RQ_1, RQ_2, \dots$
- n Aikaviipale $q=1$
- n Ei vaadi etukäteisarvioita CPU-ajan tarpeesta
- n Pitkät työt voivat kestää kauan

Feedback $q=2^i$

- n Jonot $RQ_0, RQ_1, RQ_2, \dots, RQ_i$
- n Aikaviipale $q=2^i$
- n Vaikutus, vrt. $q=1$

Fig 9.5 [Stal05]

Yhteenveto

Tbl 9.3 [Stal05]

	Selection Function	Decision Mode	Throughput	Response Time	Overhead	Effect on Processes	Starvation
FCFS	$\max\{w\}$	Nonpreemptive	Not emphasized	May be high, especially if there is a large variance in process execution times	Minimum	Penalizes short processes; penalizes I/O bound processes	No
Round Robin	constant	Preemptive (at time quantum)	May be low if quantum is too small	Provides good response time for short processes	Minimum	Fair treatment	No
SPN	$\min\{s\}$	Nonpreemptive	High	Provides good response time for short processes	Can be high	Penalizes long processes	Possible
SRT	$\min\{s - c\}$	Preemptive (at arrival)	High	Provides good response time	Can be high	Penalizes long processes	Possible
HRRN	$\max\left\{\frac{w+s}{s}\right\}$	Nonpreemptive	High	Provides good response time	Can be high	Good balance	No
Feedback	(see text)	Preemptive (at time quantum)	Not emphasized	Not emphasized	Can be high	May favor I/O bound processes	Possible

w = time spent in system for waiting and executing
 c = time spent in execution so far
 s = total service time required by the process, including e

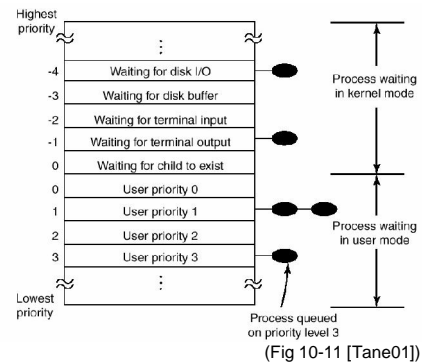
Käyttöjärjestelmät II

UNIX SVR3 / BSD4.3 VUOROTTAMINEN

UNIX: Vuorottaminen

- n Interaktiivinen ympäristö
  - u ei varsinaista eräajoa, ei erätyöjonoja
  - u at-komento ohjelmien ajamiseksi myöhemminkin
  - u crontab periodisille töille
- cron = "chronogram" daemon?
 tab = table
- n Pyrkii hyvään vastausaikaan
  - u taustaprosesseilla huono prioriteetti
- n Aikaviipaleet, Round-Robin
- n Multilevel feedback
  - u prioriteeteilla omat Ready-jonot
  - u tyhjentää suurimman prioriteetin jonon ensin
  - u dynaaminen prioriteetti ä ei nälkiintymistä

UNIX: Ready-jonot

UNIX: Prioriteetti

- n Kiinteä perusprioriteetti sekä nice-arvo
  - u käyttäjä voi pienentää prioriteettia nice-komennolla
  - u pitää prioriteetin siististi tietyllä arvoalueella
- n Laskee uuden prioriteetin sekunnin välein
  - u iso aikaviipale!
- n CPU:n käyttö vaikuttaa uuteen arvoon
  - u käyttö: prioriteetti putoaa
  - u odottaa kauan: prioriteetti kasvaa
- n Suosii I/O-sidonnaisia prosesseja
  - u tavoite: I/O-laitteiden tehokas työllistäminen

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

37

UNIX: multilevel feedback

- n CPU_usage = CPU:n käyttö äskettäin
  - u laskuri PCB:ssä
- n Älä rankaise liikaa aiemmasta käytöstä
  - u puolita ennen prioriteetin laskentaa, ja sitten taas
$$CPU\_usage = CPU\_usage / 2$$
$$Pri = Base + (CPU\_usage / 2) + Nice$$
(jos ei cpu_usage = 0, niin ei muutosta)
- n Pieni arvo = suuri prioriteetti
- n Esimerkki Fig 9.17 [Stal05]
  - u Base=60, Nice = 0
  - u päivitä counter (CPU_usage) 60 kertaa/sek
    - F kellolaite keskeytys 16.7 ms välein?
    - F otanta: kenellä suoritin keskeytyshetkellä?
  - u päivitä prioriteetti sekunnin välein

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

38

Fair-Share Scheduling

- n Tutki myös kuka prosessin omistaa (owner)
  - u ettei huvilivi voi tukkia järjestelmää...
- n Käsittele yhden käyttäjän prosesseja / säikeitä ryhmänä
  - u ryhmän vaikutus "nice" termin asemesta
  - u vuorottelu edelleen prosessi- / säietasolla
  - u pidettävä myös kirjaa paljonko ryhmä saanut CPU:n kokonaisajasta (GCPU_counter)
  - u ryhmällä voi olla paino W, joka määrää millaisen osuuden se saa koko (cpu-aika) kakusta
- n Käytössä useissa UNIX-järjestelmissä
  - u HP-UX, IBM AIX WLM, Sun Solaris SRM
  - u ryhmä voi perustua käyttäjään tai prosessiin tai sovellukseen

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

39

FSS - Fair-Share Scheduling

- n Prioriteetin määrittäminen

iso W_{group}
à pieni painoarvo
GCPU_counter:lla
à pieni Pri arvo
à iso prioriteetti

$$CPU\_counter = CPU\_counter / 2$$
$$GCPU\_counter = GCPU\_counter / 2$$
$$Pri = Base + CPU\_counter / 2 + GCPU\_counter / (4 * W_{group})$$
- n Esimerkissä Fig 9.16 [Stal05]
  - u Base = 60
  - u $W_A = 0.5$ ja $W_{B+C} = 0.5$ ($W_A + W_{B+C} = 1$)
  - u päivitä laskurit 60 kertaa sekunnissa
  - u päivitä prioriteetti sekunnin välein

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

40

Kertauskysymyksiä

- n Milloin vuorotetaan?
- n Tapahtumaohjattu (non-preemptive) VS. keskeytyvä (pre-emptive) vuorottaminen
- n Miten FCSF ja Round-Robin algoritmit eroavat toisistaan?
- n Millaisiin tilanteisiin ne sopivat?
- n Mikä FSS algoritmin perusidea?
- n Mitä hyötyä on käyttää prioriteetteja?
- n Mitä hyötyä on vaihtelevan prioriteetin käytöstä?

KJ-II K2006 / Auvo Häkkinen - Teemu Kerola

30.3.2006

41